

УДК 343.14(477)

Валерія Олегівна МАЛЯРОВА,

доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри криміналістики
та судової експертології факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0766-0752>

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЩОДО ПОНЯТТЯ, ВЛАСТИВОСТЕЙ І ЗНАЧЕННЯ ДОКАЗІВ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Проблемі класифікації доказів та характеристиці окремих різновидів доказів приділяли увагу чимало науковців у галузі кримінального процесу та криміналістики. Сьогодні є необхідність переосмислення традиційної класифікації доказів. Отже, важко переоцінити теоретичне і практичне значення класифікації доказів для науки криміналістики та кримінального провадження. Досліджуючи проблему класифікації доказів, варто посперитися і на законодавчі акти, і на доктринальні розробки. Відповідно до ч. 1 ст. 84 КПК України доказами у кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому даним Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність або відсутність фактів і обставин, які мають значення для кримінального провадження і підлягають доведенню. Докази – це будь-які відомості про факти, отримані в установленому законом порядку органами досудового слідства, прокуратури й суду для підтвердження чи спростування події злочину, з'ясування, відтворення та доведення обставин, що мають значення для встановлення істини та зумовлюють прийняття законних і обґрунтованих рішень. Є пропозиції вважати доказами будь-які відомості, на підставі яких у визначеному законом порядку слідчий, прокурор, суддя і суд встановлюють наявність і відсутність суспільно небезпечного діяння, винуватість особи, яка вчинила це діяння, та інші обставини, що мають значення для правильного вирішення справи. Крім того, під доказами в кримінальному процесі розуміють відомості, які отримані у відповідності з порядком, передбаченим кримінально-процесуальним законодавством, на підставі яких прокурор, слідчий та суд встановлюють наявність та відсутність обставин, що підлягають доказуванню, а також інших обставин, що мають значення для кримінальної справи, і відповідають вимогам належності, достовірності, допустимості та достатності.

Законодавство у ч. 2 ст. 84 КПК України серед процесуальних джерел доказів називає показання, речові докази, документи і висновки експертів. Можна припустити, що джерелами доказів є передбачені в КПК України фактичні дані, на підставі яких у визначеному законом порядку слідчий, прокурор і суд встановлюють обставини, що мають значення для правильного вирішення кримінального провадження. Наукова класифікація доказів дозволяє слідчим, прокурорам, суддям більш конкретно уявити коло об'єктів, що мають доказове значення, зрозуміти характерні особливості фактичних даних, визначити їх місце в системі доказів по кожній кримінальній справі і цим більш цілеспрямовано здійснювати їх пошук, вимагати їх повного виявлення, дослідження та належного закріплення. При цьому, носіями речових доказів є матеріальні об'єкти.

Якщо звернутися до класифікацій доказів, запропонованих різними науковцями, можна запропонувати наступний перелік.

Класифікація доказів: за особливостями відображення події злочину та за характером взаємодії з ним; стосовно обвинувачення та стосовно факту вчинення злочину конкретною особою. За джерелом інформації докази поділяються на такі, що походять від осіб, та такі, що походять від матеріальних об'єктів. Докази, що походять від осіб, мають назву особистих. Водночас, докази, що походять від матеріальних об'єктів, отримали назву речових.

За особливостями відображення події злочину та за характером взаємодії з подією злочину докази бувають первинні та похідні. Первинні докази – це докази, які виникли безпосередньо в результаті розслідуваної події. Похідні докази – це докази, які являють собою результати «вторинного відображення» слідів злочину, що походять від первинних доказових джерел інформації.

Стосовно обвинувачення можна виокремити обвинувальні та виправдувальні докази. Обвинувальні докази підтверджують обвинувачення, чи обтяжуючі його обставини. Виправдувальні докази спростовують обвинувачення чи вказують на пом'якшуючі обставини.

Відносно факту вчинення злочину конкретною особою докази бувають прямі та непрямі. Прямі докази дають пряму однозначну відповідь на запитання про те, хто вчинив злочин, або ж вказують на те, що певна особа не могла його вчинити. Непрямі докази вказують на окремі факти, на основі логічного аналізу сукупності яких встановлюються окремі елементи складу злочину та інші обставини предмета доказування. Вони можуть вказувати на проміжні факти, які підтверджують предмет доказування у сукупності з іншими доказами. Наведені класифікації розкривають значення доказів для встановлення істини у кримінальному провадженні.

Існує поділ доказів на три групи: до першої групи належних доказів входять ті, за допомогою яких встановлюються обставини, що входять до предмету доказування. До другої групи відносяться такі, за допомогою яких встановлюються обставини, що необхідні при винесенні проміжних рішень у кримінальному провадженні. До третьої групи належних доказів входять ті, які можна назвати «допоміжними». У свою чергу, вони можуть бути поділені на дві підгрупи: орієнтуючі та контрольні. До доказів, що орієнтують, належать ті, котрі містять відомості про те, де можуть бути виявлені шукані докази. Докази, що орієнтують, відіграють особливо важливу роль на початковому етапі розслідування, але не втрачають свого значення і згодом, тому що сприяють формуванню повноти системи доказів. Контрольні докази, зміст яких складають відомості, що використовуються для перевірки допустимості і достовірності предметних доказів і в процесі досудового розслідування і в судовому розгляді і на стадіях апеляційного, касаційного провадження. Цими доказами перевіряється надійність джерел предметних доказів – компетентність експерта, незацікавленість свідка і т. ін. За допомогою контрольних доказів слідчий встановлює належність (неналежність) інших доказів. Дана класифікація дозволяє встановити значення доказу для кримінального провадження.

Запропонований відносно новий критерій класифікації доказів – за способом (механізмом) їх отримання суб'єктом кримінального процесу (кримінально-процесуального доказування), що дозволяє виокремити чотири їх групи: а) виявлені докази, тобто безпосередньо отримані суб'єктом кримінального процесу під час самостійного провадження слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) та судових дій; б) встановлені докази – які були встановлені на виконання відповідного рішення (постанови), доручення (окремого доручення) чи вказівки слідчого, прокурора, судді (про провадження експертиз, обшуків, освідкувань тощо; в) витребувані докази, тобто отримані суб'єктом кримінального процесу від юридичних чи фізичних осіб на його вимогу; г) подані докази, тобто ті, що надійшли від юридичних чи фізичних осіб, які надали їх суб'єкту кримінального процесу з власної ініціативи.

Характеризуючи окремі види доказів, зазначені у ч. 2 ст. 84 КПК України, можна навести наступні твердження науковців. А саме, класифікація документів як джерел доказів у кримінальному процесі:

- за способом закріплення інформації діляться на письмові (буквені, цифрові), графічні, технічні, отримані за допомогою інших технічних пристроїв;
- за строком зберігання – на короткострокові й довгострокові;
- за характером їх надходження – на офіційні й неофіційні;
- за кримінально-процесуальною формою документи можуть бути поділені на процесуальні та непроцесуальні;
- за призначенням поділяють на такі, що засвідчують певний факт, і ті, що його описують;
- залежно від категорії доступу до них – загальнодоступні, з обмеженим доступом;
- за способом отримання – отримані у ході слідчих дій; складені самим органом – суб'єктом кримінально-процесуального судочинства, витребувані, надані учасниками кримінального процесу або іншими особами;
- за часом їх виникнення – на такі, що виникли до порушення кримінальної справи, й такі, що з'явилися після її порушення. Запропонована науковцями класифікація дозволяє

зрозуміти слідчому, звідки він може отримати докази, необхідні у кримінальному провадженні.

Можна зазначити, що протокол – це кримінально-процесуальний документ, у якому в установленому законом порядку описуються і посвідчуються зміст і наслідки будь-якої слідчої (розшукової) дії. Суть протоколів слідчих (розшукових) дій полягає в тому, що вони водночас є і засобом фіксації доказової інформації і самостійним доказом.

Таким чином, науці відомі такі класифікації доказів, як за джерелом інформації, за особливостями відображення події злочину та за характером взаємодії з ним, стосовно обвинувачення та стосовно факту вчинення злочину конкретною особою, за способом отримання суб'єктом кримінального процесу. Відповідно до наведених класифікацій докази можуть бути особистими і речовими, первинними і похідними, прямими і непрямыми, виявленими, встановленими або витребуваними. Теоретичне та практичне значення класифікації доказів дозволяє суб'єкту доказування більш конкретно уявити коло об'єктів, що можуть мати доказове значення, встановити джерела отримання доказів, зрозуміти характерні особливості фактичних даних, визначити їх місце в системі доказів при розслідуванні конкретного злочину.

Одержано 19.10.2018

УДК 343.148.5

Олена Василівна МАНІНА,

судовий експерт Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України;

Тетяна Олександрівна ОЛЬХОВІКОВА,

судовий експерт Харківського науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ФАКТІВ НЕДООТРИМАННЯ ДОХОДІВ ВІД НАДАНОГО В КОРИСТУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО МАЙНА

Актуальність теми нашого дослідження зумовлена потребою знайти загальні методичні підходи та засоби щодо дослідження виявлених фактів недоотримання державним бюджетом в особі державних підприємств, установ і організацій доходів у вигляді орендної плати, що в економічному сенсі є збитками, спричиненими державі.

У наукових роботах багатьох сучасних вчених, таких як В. В. Дараган, В. В. Єфімов, С. В. Северин, А. Г. Шиян, Т. Г. Китайчук, В. Ю. Безгубенко, розглядаються питання злочинів у сфері господарської діяльності державних підприємств, установ і організацій.

Мета дослідження – узагальнити вітчизняний досвід з проведення судових економічних експертиз щодо розрахунку збитків у вигляді недоотриманого доходу у вигляді орендної плати від наданого в користування державного майна.

В разі передачі в оренду нерухомого майна (в тому числі цілісних майнових комплексів), яке є державною власністю, орендодавцем є Фонд державного майна України, його регіональні відділення та представництва

Методика розрахунку орендної плати за державне майно та пропорції її розподілу, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 04.10.1995 № 786 зі змінами та доповненнями (далі – Методика № 786) [1]. Нарахування на суму орендної плати здійснюються згідно чинному законодавству України.

Розмір річної або щомісячної орендної плати визначається в залежності від об'єкта оренди та орендарів. Спрямування та розподіл орендної плати визначається п. 17